

عملاً حتی پیش از رسیدن به مرحله مجوز، از چرخه تولید رسمی حذف شده است. پس آنچه او را به زیرزمین می‌برد، بیشتر از آنکه «انتخاب اعتراضی» باشد، نتیجه نبود مسیر جایگزین است.

مکری درباره مصوبه‌های جدید در حوزه سینما و فرهنگ اظهار کرد: این مصوبه را باید در دو سطح جداگانه، اما به هم پیوسته، بررسی کرد؛ یکی محتوای حقوقی آن و دیگری بستری که در آن شکل گرفته است.

وی درباره ابهام‌های حقوقی این مصوبه توضیح داد: از نظر محتوایی، وقتی مرز جرم و هنر با مفهومی مبهم مثل «سیاه‌نمایی» تعیین می‌شود، بی‌آنکه تعریف حقوقی روشنی از آن ارائه شده باشد، عملاً بحث تخصصی و کارشناسی جای خودش را به یک تصمیم شتاب‌زده داده است.

مکری افزود: قانون‌گذاری در حوزه فرهنگ، اگر ادعای اصلاح دارد، نیازمند گفت‌وگوی چندجانبه با اهل فن، جامعه‌شناسان رسانه و خود جامعه هنری است. نبود چنین مشورتی، نشانه‌ای است از اینکه این مصوبه نه از دل فهم یک بحران، بلکه از دل یک نگرانی امنیتی بیرون آمده است. وی در ادامه به تغییرات اجتماعی سال‌های اخیر اشاره کرد و اظهار کرد: جامعه ایران این روزها در وضعیتی است که می‌توان آن را تلاش برای بازپایی یک عنصر واحد نامید؛ گروه‌های اجتماعی متفاوت، با روایت‌ها و سبک‌های زندگی متفاوت، در حال یافتن زبان مشترکی هستند که بتوانند در آن، با وجود اختلاف، در کنار هم دیده شوند.

مکری تأکید کرد: در چنین لحظه‌ای، مصوبه‌ای که فعالیت فرهنگی را با مفاهیم مبهم امنیتی گره می‌زند، نه‌فقط بازدارنده نیست، بلکه انگار، آگاهانه یا ناآگاهانه، در جهت عکس همین روند حرکت می‌کند.

او افزود: به جای تسهیل بازشناسی متقابل، مسیر مجرم‌انگاری هرچه گسترده‌تر بخشی از همین جامعه را هموار می‌کند؛ جامعه‌ای که دقیقاً در تلاش است خودش را، نه از طریق حذف تفاوت‌ها، بلکه از طریق به‌رسمیت‌شناختن آنها، بازتعریف کند.

او افزود: اگر مجلس، به جای گسترش دامنه جرم‌انگاری، مسیر معکوس را انتخاب کند و اعلام کند که چنین فیلمسازی‌ای جرم نیست، این تصمیم نه یک عقب‌نشینی، که یک بازگشت به تعریف اصلی نمایندگی خواهد بود.

مکری در پاسخ به این نگاه که فیلم‌های زیرزمینی الزاماً جسورتر یا از نظر هنری ارزشمندتر از آثار رسمی هستند، گفت: نه، به‌هیچ‌وجه. این یکی از بزرگ‌ترین سوءتفاهم‌ها درباره سینمای زیرزمینی است؛ انگار نبود نظارت خودبه‌خود به معنای وجود جسارت هنری است.

وی تأکید کرد: زیرزمینی بودن یک شرط تولید است، نه یک ارزش زیبایی‌شناختی. همان‌طور که ممکن است یک اثر رسمی، به دلیل سانسور، از عمق تهی شود، یک اثر زیرزمینی هم ممکن است، دقیقاً به دلیل نبود بازخورد حرفه‌ای، تدوینگر، مشاور دراماتوری یا حتی تهیه‌کننده منتقد، در سطح جنجال باقی بماند و هرگز به فرم نرسد.

مکری درباره اهمیت انضباط در فرایند هنری افزود: فرمالیسم واقعی، چه در سینمای رسمی و چه در زیرزمینی، محصول انضباط است، نه فقدان محدودیت. آنچه اهمیت دارد، کیفیت گفت‌وگوی فیلمساز با اثرش است، نه اینکه آن اثر از کدام کانال عبور کرده است. اما وقتی معنای زیرزمین با محدودیت بتواند نماینده جامعه‌ای باشد که فکر می‌کند بی‌صداست، دیگر کسی به کیفیت هنری نمی‌اندیشد.

وی اذعان کرد: در واقع مرز دقیقی بین سینمای مستقل و زیرزمینی وجود ندارد، و شاید طرح این پرسش به شکل دوگانه، خودش بخشی از مسئله باشد. سینمای مستقل به معنای واقعی، مستقل از سرمایه دولتی یا شبکه توزیع بزرگ است، اما لزوماً بیرون از چارچوب قانونی نیست؛ می‌تواند مجوز بگیرد، اگران رسمی داشته باشد، و همچنان در تصمیم‌گیری هنری‌اش مستقل بماند. سینمای زیرزمینی اما، مشخصاً در وضعیتی تعریف می‌شود که مسیر رسمی برایش بسته یا غیرقابل اعتماد شده.

پس هر فیلم مستقل بدون مجوز، الزاماً زیرزمینی نیست؛ گاهی صرفاً یک فیلم است که هنوز مسیر اداری‌اش را طی نکرده. زیرزمینی شدنش وقتی اتفاق می‌افتد که فیلمساز از ابتدا می‌داند وارد آن مسیر رسمی نخواهد شد، چون تجربه به او آموخته که آن مسیر برایش وجود ندارد.

مکری درباره آینده سینمای زیرزمینی و احتمال از میان رفتن آن گفت: گمان نمی‌کنم سینمای زیرزمینی بمیرد. بخشی از آن، شاید بله، وارد چرخه رسمی شود و آرام‌تر عمل کند. اما بخشی از فیلمسازی همیشه به دنبال فضایی است که در آن، فرم بدون میانجی‌گری نهادی شکل بگیرد.

وی افزود: حتی در سینماهایی با کمترین محدودیت رسمی، جریان‌های زیرزمینی یا حاشیای وجود دارند، چون گاهی هنرمند خودش انتخاب می‌کند بیرون از نهاد بماند؛ نه از سر ناچاری، بلکه از سر انتخاب زیبایی‌شناختی.

مکری درباره میزان تأثیرگذاری سینمای زیرزمینی اظهار کرد: تأثیرگذاری سینمای زیرزمینی را نباید در بازخورد فوری آن جست‌وجو کرد؛ اثرش تدریجی و آرسشیوی است.

وی توضیح داد: این آثار، حتی وقتی در زمان خودشان دیده نمی‌شوند، سندی از یک دوره باقی می‌گذارند که سینمای رسمی، به دلیل محدودیت‌هایش، هرگز آن را ثبت نمی‌کند.

شنبه‌های
چالشی روزنامه
صبحا؛ تریبونی آزاد برای
اهالی فرهنگ و
هنر

شهرام مکری
کارگردان سینما:

بی‌قاعدگی بیش از سخت‌گیری،
ذهن خلاق را می‌ترساند

سینمای زیرزمینی در سال‌های اخیر به یکی از مفاهیم بحث‌برانگیز در فضای سینمای ایران تبدیل شده است؛ جریانی که گاه صرفاً به فیلم‌های فاقد مجوز اطلاق می‌شود، اما می‌توان آن را از منظر شرایط تولید، اقتصاد سینما، استقلال هنری و نسبت فیلمساز با ساختار رسمی نیز بررسی کرد. شهرام مکری، کارگردان سینما، معتقد است شکل‌گیری سینمای زیرزمینی را نمی‌توان به یک عامل واحد تقلیل داد و آنچه بیش از محدودیت، فیلمساز را به این مسیر سوق می‌دهد، تجربه یک فرایند غیرقابل پیش‌بینی است. او همچنین میان «سینمای مستقل» و «سینمای زیرزمینی» تفاوت قائل است و معتقد است زیرزمینی بودن، به خودی خود هیچ ارزش زیبایی‌شناختی ایجاد نمی‌کند.

مکری درباره عوامل شکل‌گیری سینمای زیرزمینی اظهار کرد: اگر بخواهیم بدون قضاوت اخلاقی نگاه کنیم، سینمای زیرزمینی معمولاً محصول یک تراکم است، نه یک علت واحد. محدودیت محتوایی به‌تنهایی فیلمساز را به زیرزمین نمی‌راند؛ آنچه او را می‌راند، تجربه مکرر از یک فرایندی است که خروجی‌اش برای او قابل پیش‌بینی نیست.

وی ادامه داد: وقتی فیلمساز نمی‌داند طرحش با چه معیاری رد یا تأیید می‌شود، وقتی مجوز ساخت با مجوز نمایش دو مسیر جداسافت و هرکدام می‌تواند سال‌ها طول بکشد، او دیگر با یک نظام قانونی طرف نیست، بایک نظام غیرقابل پیش‌بینی طرف است. و ذهن خلاق، بیش از سخت‌گیری، از بی‌قاعدگی می‌ترسد.

مکری در ادامه، اقتصاد سینما را نیز یکی از عوامل مهم شکل‌گیری این وضعیت دانست و گفت: اقتصاد سینما هم در این میان نقشی کلیدی دارد که کمتر دیده می‌شود. وقتی تهیه‌کننده رسمی به دلیل ریسک بازگشت سرمایه از فیلم‌های نویسنده‌محور فاصله می‌گیرد، فیلمساز مستقل

سینمای زیرزمینی؛ محصول انتخاب یا اجبار؟

چه چیزی فیلمسازان را به زیرزمین می‌کشاند؟

سمیرا جعفری

گزارش

در روزهایی که «سینمای زیرزمینی» دیگر یک اتفاق حاشیه‌ای و محدود به چند فیلمساز مستقل نیست و آرام‌آرام به یکی از نشانه‌های بحران در ساختار

رسمی تولید و نظارت سینما تبدیل شده، پرسش اصلی این است؛ چرا فیلمساز ترجیح می‌دهد زیرزمین را به سالن‌های رسمی سینما ترجیح دهد؟ پرسشی که پاسخ آن را نمی‌توان صرفاً در «قانون گریزی» یا «اصرار بر ساختار شکنی» جست‌وجو کرد؛ گاهی وقتی مسیر رسمی طولانی، مبهم و غیرقابل پیش‌بینی می‌شود، زیرزمین به تنها مسیر باقی‌مانده برای فیلمسازی تبدیل می‌شود. این در حالی است که کمیسیون فرهنگی مجلس در بسیاری از حوزه‌ها بی‌پروا درباره مسائل مختلف اظهار نظر می‌کند، اما درست وقتی پای فرهنگ و سینما به میان می‌آید، ملاحظات و خطوط قرمز را به اولویت نخست تبدیل می‌کند؛ رویکردی که شاید بیش از آنکه مسئله سینمای زیرزمینی را حل کند، به عمیق‌تر شدن شکاف میان سیاست‌گذار و سینماگر دامن بزند. حالا سؤال این گزارش نه دفاع از سینمای زیرزمینی است و نه محکوم کردن آن؛ مسئله این است که چه چیزی سینماگر را از روی زمین رسمی به زیرزمین می‌راند؟ و این که سینمای زیرزمینی؛ محصول انتخاب است یا اجبار؟ در گزارش چالشی این هفته روزنامه صبا شهرام مکری (کارگردان سینما)، سامان سالور (کارگردان و تهیه‌کننده سینما) و پیمان شوقی (منتقد سینما) درباره سینمای زیرزمینی، نسبت آن با سینمای مستقل و آینده این جریان صحبت کرده‌اند.